

Karpers van stand

Nooit werd tuinarchitectuur zo gewaardeerd als in de 18^e eeuw. In deze periode glorieerde het hofdicht, waarin de buitenplaats uitbundig werd bezongen. Typische elementen keerden in deze poëzie terug, zoals de exotische bloemen en planten, de doolhoven, dierenparken en karpervijvers.

Tekst Bert Cremers Illustraties Bert Cremers en Jelger Herder

Vanaf het midden van de 17e eeuw zochten de patriciërs uit de grote steden het buitenleven op. Dat ze de stadse drukte bij tijd en wijle ontvluchtten had twee redenen. Ten eerste probeerden ze in hun verlangen naar vrijheid en rust te wedijveren met de adel. Ten tweede werd het welhaast mode om, naar gelang het kapitaal dat men bezat, een kasteel, een hoeve of een stukje grond erbij te kopen.

Het hofdicht

Samen met deze glamoureuze locaties werd ook het hofdicht geliefd, een niet onbekende verschijning in de Nederlandse literatuurgeschiedenis. Een hofdicht werd geschreven door of opgedragen aan de eigenaar van een tuinjuweel. Het betrof een geromantiseerd portret van het buitenleven, waarbij het accent lag op de natuur als schepping van God. Het strikken van vogels, het vangen van vis (bestemd voor de

tafel) en een goed glas wijn, men mocht het genieten (mits met mate) als ware het een goddelijke opdracht:

*Heel de werelt is de scheure,
Om den mensche wel te voen:
Al de reste watter is
Vruchten, vogels, beesten, vis.*

Ook het eten van karper behoorde tot de eenvoudige geneugten:

*De karper is een Visch, van duizend uitgeleezen,
Van zuivren smaak en geur. 't Is alles goed,
Het ingewand en 't bloed;
Maar noch word d'edle tong als 't lekkerste gepreezen.*

Doorgaans worden we in het hofdicht meegenomen voor een wandeling door de tuin, waarbij allerlei onderwerpen de revue passeren. De broosheid van bloemen, de stad, het leven in rust en bedrijvigheid, het waren zowel kleine als grote thema's die de hofdichters tot hun poëzie brachten. Velen vonden in de hof een bron van bespiegeling, vaak van moraliserende aard. Zo verlokte de gulzige vissen uit de vijvers de dichter niet zelden tot een korte leerrede:

*En als elk vischje om stryd een kruimpje brood begeert,
Zie ik de drift verbeeldt die 's-menschen hart regeert.*

Feeëriek tuinen

In de Vechtstreek verrees een vrijwel aaneengesloten gordel van buitenhuizen en landgoederen. De meeste werden gebouwd en bewoond door rijke Amsterdammers, die 's zomers de stad verruilden voor de landelijke omgeving langs de Vecht. Hun lustoorden waren niet alleen een bron van vermaak, maar ook een symbool van status. Ze lieten sprookjesachtige tuinen aanleggen naar Oudgrieks en Romeins model, wat zich vertaalde in strakke, symmetrische patronen en hoge, gladgeschoore hagen. Vaak lag er in de hof een gestylede karpervijver.

Zijdebalen

Ook van buitengewone pracht, zo dicht bij Utrecht, was het tuinparadijs Zijdebalen. Het is dan ook niet vreemd dat deze buitenplaats aanleiding was voor de dichter Arnold Hoogvliet om de pen ter hand te nemen. Zijn hofdicht Zijdebalen, dat het licht zag in 1740, behoort met ruim zeshonderd versregels tot het meest omvangrijke uit het genre. De poëzie geeft de lezer een beeld van de waarde die de tuin voor diens bewoners had. Hoogvliet neemt ons mee op een wandeling door het lustoord. Uit de schets van de natuurlijke elementen moet de mens wijze lessen trekken. Een zedenpreek, toegesneden op het alledaagse leven, ontbreekt dus niet. Een bron van inspiratie blijkt evenzo 'den ruimen Karpervyver', rechttoe rechtaan gebouwd, door bomen geflankeerd en heggen omgeven. Blijkens het gedicht is zijn escorte wel in voor een aardigheidje en zo vriendelijk om wat stukjes brood in het bassin te strooien. Meteen lokt deze gift een zilverachtige vis, maar ook verschijnt er een karper ten tonele, die het grootste stuk begeert. In de fanatiek slokkende karper herkent Hoogvliet een tweespan van gulzigheid en hebzucht, twee ondeugden die de mens vaak beheersen en hem doen hunkeren naar alsmaar meer rijkdom. De dichter bepleit minder hebzucht, zodat er voor een ieder genoeg welvaart is. En wie kun je voor het uitbeelden van dat ideaal het best als tegenpool laten figureren dan de überzuchtige karper? Hoogvliet verwoordt zijn moralisatie als volgt:

*Gij werpt tot mijn vermaak wat broots in 't nat en lokt
Het zilvren vischje, 't welk het gretigh binnenslokt,
Terwijl het blinkt en blinkt en doet het water leven.
Daar komt een karper, als door heblust aangedreven,
En slokt een groeter brok dan hij verzwelgen kan.
Zoo zien wij gulzigheit en heblust, een gespan
Van monsters, vaak den geest der menschen overheeren,
Die bij het groeien van hunn'schat al meer begeeren,
En dus al schrapende, in genot en overvloet.*

De karpers van Fontainebleau kwamen onbevreesd dichtbij als er een broodtraktatie te halen viel.

Vergeten eer en plicht en vrede van 't gemoet.

Huis Ouderhoek

Ook aan het landgoed van Huis Ouderhoek verbleef de karper in een vijver van allure, een uit de hand gelopen designfeestje met al zijn rotsstenen inhammen en decoratieve zuilen. Ernaast liep een wandelweggetje, omringd door een berceau (een met gebladerte overdekt pad). Antoni van Hoek, de heer des huizes, had de gewoonte om samen met zijn trouwe viervoeter de karpers op witbrood te trakteren. Met gulle hand strooide hij het brood over het water uit, terwijl de vissen toeschoten om hun deel in vlugge wendingen te betwisten. Claas Bruin sleep alvast zijn pennetje bij het aanschouwen van dit tafereel. In De Zegepraalende Vecht (1719) houdt hij ons een spiegel voor:

*'t Zy in uw' cierelyken Vyver
De Karperstryd om 't brood begint,
Daar elk zyn vlyt betoont en yver,
Gelyk men 't in de waereld vind;
Deez' raakt aan 't vloeyen, die aan 't ebben:
't Is all' om t houden en om 't hebben.*

Wensenlijst

In Jacob van Zevécotes Nederduytsche dichten vinden we een enigszins eigenaardig gedicht, getiteld Genuchte van 't velt (1626). Summier schildert hij het leven op een niet bij naam genoemde buitenplaats. ➤

Behalve een hortus zou hij ook een boomgaard willen bezitten, vol appels, peren, pruimen, vijgen, kastanjes en wat al niet meer. Ook wenst Van Zevecote zich een bos om daarin te kunnen jagen op hazen en konijnen. Een gracht of een beek mag evenmin ontbreken, zodat hij allerhande vissoorten kan binnenhengelen, waaronder baars, karper, brasem en pos:

*Voorts sou ick rontom 't goet,
Gelijck den lantsman doet,
Een gracht of beke bringen,
En voen, tot mynen kost,
Baers, karper, brasem en post,
Snoeck, ael en grondelingen.*

Schone schijn

Ook J. van Someren, wiens Uyt-spanning der vernuften in het Nijmegen van 1660 uit zijn pen vloeide, ventileerde zijn moralisaties in het hofdicht. Noemenswaardig is zijn eerste

*“Als men beseft hoe
de mens met brood
de vissen misleidt,
ziet men ook hoe
schone schijn in het
algemeen de mens
verleidt”*

De karpervijver van Huis Ouderhoek was een uitbundig designfeestje met al zijn rotsstenen inhammen en decoratieve zuilen.

gedicht uit het werk Wandelingh van Nymegen op Ubbergen. Hierin gaan we met hem mee op zijn wandeling buiten de stad naar Nicolaes Vygh, Heer van Ubbergen, de burgervader van Nijmegen. Bij diens tuin gearriveerd, ziet Van Someren hem met een hengel vissen. Zijn buit mag er wezen: pos zo groot als een voorn en karper met een imposante statuur. Van Someren zou geen hofdichter zijn als hij het hengelen niet zou aangrijpen voor een lesje zedelijkheid: als men beseft hoe de mens met brood de vissen misleidt, ziet men ook hoe schone schijn in het algemeen de mens verleidt.

Triestig tuintje

Van de hand van Dirk Smits is Tuinzang aen den Weledelen Heere Mr. Gualterus Simon Hulshout (1747) een vederlicht dichtje van slechts 16 strofen van 6 regels. Hier wordt niet een buitenplaats in de ware zin des woords geroemd, maar de tuin van 's Lands Magazynen te Hellevoetsluis. Kennelijk betrof het een armetierig hofje, alhoewel de lofzang er niet minder op is. In elk geval was er genoeg grond voor bloemen en een boomgaard waar peren, kersen en druiven in groeiden. Het mag niet verbazen dat er ook een visvijver in was uitgediept, het verblijf van onder meer paling en karper:

*Ik hoor, terwyl hier 't Vyverwater,
De karper, bot en paling voed,
En ons met zoete kabbling groet.*

Fontainebleau

In het buitenland evenzeer, Frankrijk in het bijzonder, leefde de karper in chique water. Zo ook bij het Kasteel Fontainebleau, gelegen op zo'n veertig kilometer ten zuidoosten van Parijs. François de Eerste, die zijn landgenoten liet kennismaken met de renaissance, begon met de bouw van dit kolossale bouwwerk. Zijn opvolgers klaarden het megaproject generaties later. Fontainebleau bleef door de eeuwen heen een favoriete residentie van Frankrijks koningen. Berucht zijn de karpers uit de kasteeltuin, die we aantreffen in tal van bronnen. De Engelsman John Evelyn beschreef ze in één van zijn gepubliceerde dagboeken. In de lente van 1644 bezocht hij het kasteel en de tuinen en alles wat hem opviel, vond een weg naar zijn notities, zo ook de halftamme karpers die 'onbevreesd dichtbij komen'. Lodewijk XIV, de zonnekoning van 1643 tot 1715, was gebiologeerd door deze schepsels en vond het een pleziertje om ze te voeren, hebzuchtig als ze waren in het door hen tot deinen gebrachte water.

Oudtestamentische leeftijd

Vroeger geloofde men dat de karper het meer dan één mensenleven uithield. Illustratief is een passage uit Album der Natuur (1857) waarin we het volgende verduidelijking aantreffen:

De karper leeft zeer lang en wordt zelfs eeuwen oud. In de vijvers van Fontainebleau leven nog karpers, van welke men zeker weet dat zij uit den tijd van Frans I [die in 1515 de troon beklom] afkomstig zijn.

Gebleken is echter dat het merendeel van de koninklijke karpers van Fontainebleau tijdens de Franse Revolutie zijn opgegeten door rovende bendes. Vissen profiteren hun leven lang van een buitengewone voortplantingskracht en onderscheiden zich daarin van de zoogdieren. Zij verliezen namelijk deze vitaliteit met het oplopen van hun leeftijd. Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat de koninklijke karperspopulatie zich na de vredebreuk weer spoedig in haar oude glorie wist te herstellen. Met deze stille wedergeboorte bleven de vissen stokoud in het collectieve geheugen van de mens. **V**